

УДК 323.281:94(477)«1921/1939»

DOI: 10.30840/2413-7065.1(74).2020.197716

**ПРИЧИНКИ ДО БІОГРАФІЇ ГНАТА КОЛЦУНЯКА (1888–1937):
ІСТОРІЯ ДВОХ ІНСКРИПТІВ****Тамара КУЦАЄВА**orcid.org/0000-0002-6092-768X

кандидат історичних наук,

старший науковий співробітник відділу соціокультурної антропології НДІУ

Анотація. У статті визначено наукову новизну дослідження біографії репресованого діяча української науки та культури Галичини першої третини ХХ ст. Гната Миколайовича Колюняка. Зроблено акценти на ті сфери наукового знання та мистецтва, де його діяльність мала фундаментальний характер: народознавчі, етнографічні та мистецтвознавчі студії. Метою дослідження обрано продовження реконструкції долі Г. Колюняка на основі узагальнення розрізненої історіографії, нової архівної інформації, візуальних джерел, вивчення ролі мистецького та наукового доробку персоналії в культурологічному та історичному дискурсах першої третини ХХ ст. та України незалежної. Опрацьовані *de visu* візуальні джерела (мистецькі твори, музейна документація) узагальнені в медіа-архів дослідження. Систематизовано, процитовано та прокоментовано історіографію і джерельну базу дослідження. Зазначено про внесок музейників Києва та Коломиї – консультантів дослідження. Основна частина статті подана як реконструкція галицького, воєнного (Перша світова війна та доба Української революції 1917–21 рр.) і київського періодів життя Г. Колюняка, зроблено припущення щодо подій у період його заслання в 1933–37 рр. Проведено книгознавчий аналіз книжкових обкладинок та інскриптів, створених Г. Колюняком. Визначено критерії, за якими примірники з його публікацією та інскриптами в бібліотечному фонді Національного музею історії України мають перспективу внесення в Державний реєстр національного культурного надбання. Додатково висвітлено зміст і долю книжкової колекції Кабінету антропології та етнології ім. Ф. Вовка, заснованого на честь фундатора українознавства та знищеного репресіями. Подано методи дослідження, визначено його виклики: брак архівної інформації, зокрема радянських карально-репресивних органів, мала збереженість творів Г. Колюняка в музейних колекціях. Визначено перспективи дослідження на основі нових архівних джерел.

Ключові слова: Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Г. Шевченка; Колюняк Гнат; екслібрис; інскрипт; Наукове товариство імені Шевченка; Українська Галицька Армія; репресоване краєзнавство.

**SOME ASPECTS OF HNAT KOLTSUNIYAK'S BIOGRAPHY (1888–1937):
THE HISTORY OF TWO INSCRIPTIONS****Tamara KUTSAIEVA**

Candidate of Historical Sciences,

senior research fellow of the Sociocultural Anthropology Department of RIUS

Annotation. This article determines the novelty of the research of Hnat Koltsuniyak's biography – the repressed figure of Ukrainian science and culture of Galicia of the first third of the 20th century.

© Куцаєва Т.

The research emphasizes the areas of scientific knowledge and arts where his activity was fundamental: ethnic, ethnographic, and art studies. The purpose of the proposed article is to continue the reconstruction of Hnat Koltsuniak's life on the cumulative basis of fragmented historiography, new archival information, and visual sources; study of the role which his artistic and scientific work played in the cultural and historical discourses of the first third of the 20th century and those of independent Ukraine. The visual sources of the research studied "de visu" (works of art, museum documentation) have been summarized in the topical media archives. The historiography and sources of the article have been systematized, cited, and commented on. The contribution of Kyiv and Kolomyia museum professionals, who consulted the proposed research, has been determined. The main part of the article is presented as the reconstruction of the Galician, military (World War I, the period of the Ukrainian Revolution of 1917–1921), and Kyiv periods of Hnat Koltsuniak's life. Some hypotheses about his exile in 1933–1937 have been made. The analysis of the book covers and inscriptions (a type of bookplates) created by Hnat Koltsuniak has been carried out from the point of view of book studies. The article identifies the criteria which make the copies with his publication and inscriptions stored in the librarian fund of the National Museum of the History of Ukraine prospective for inclusion in the State Register of National Cultural Heritage. The contents and fate of the book collection of the Cabinet of Anthropology and Ethnology named after Fedir Vovk, established in honor of the founder of Ukrainian studies and destroyed by repressions, is additionally highlighted. Such research methods and their challenges are defined: lack of archival information, in particular that of the Soviet punitive and repressive organs; insufficient amount of Hnat Koltsuniak's works of art in museum collections. The prospects of this research on the basis of new archival information are determined.

Key words: Taras Shevchenko National Historical Museum; Hnat Koltsuniak; bookplate; inscriptions; Shevchenko Scientific Society; Ukrainian Galician Army; repressed researchers of local history.

Наукова проблема статті полягає в актуальності ґрунтовного дослідження хоча вже «повернутих», але маловідомих в культурологічному та історичному дискурсах біографій репресованих діячів української культури та науки. Об'єктом вивчення обрано біографію Гната Колцуняка (15.06.1888 – 1937(?) рр.) – етнографа, художника, військового і музейника. Предметом – реконструкцію маловідомих деталей біографії Г. Колцуняка, його творчу та дослідницьку діяльність, для якої він знаходив натхнення в етнографічних, культурологічних, мистецтвознавчих і народознавчих студіях. Метою дослідження є продовження комплексної реконструкції біографії Г. Колцуняка на основі узагальнення розрізнених матеріалів про наукову та творчу діяльність; розуміння ролі непересічного

сподвижника розбудови української культури та уваги до нього в сучасному історичному, культурологічному та мистецтвознавчому наративах.

Не можна сказати, що знання про Г. Колцуняка – це terra incognita. Історіографія 2000-х років дає можливість розуміти його як художника [3; 4; 17], учасника творчих процесів в лавах Української Галицької Армії (далі – УГА) [19], жертву репресій [1; 36], менше – музейника [9], етнографа [24–26] і зовсім мало – як учасника Першої світової війни та військових дій доби Української революції. Головна заслуга в «поверненні» персоналії Г. Колцуняка в історичний дискурс належить П. Арсеничу [1; 2]. А історія роду Колцуняків – це спадкова духовна пристрасть до національної культури та мови [15; 18; 27].

Публікації можна ділити на групи не тільки для вивчення зацікавлень Г. Колцуняка, а й періодів його життя – галицького, мандрів Європою та Україною під час Першої світової війни та з УГА, київського та заслання в ГУЛАГ. Досі багато інформації знаходиться поза увагою дослідників. Наприклад, «маршрут» військових походів Г. Колцуняка виявлений нами в Архівно-слідчій справі репресованого (далі – АСС) лише в 2019 р. Це рукопис з переліком міст і дат: 1914 р. – Золочів, Львів, Відень, 1915 р. – Словаччина, Австрія, 1917 р. – Італія, Словенія, 1918 р. – Італія, Словенія, Львів, Коломия, 1919 р. – Коломия, с. Жванець (Хмельниччина), Кам'янець-Подільський, Вінниця, Конотоп, Казань, Київ [35, арк. 104–104 зв.].

І. Максимлюк узагальнила частину історіографії про Г. Колцуняка. Вона деталізувала період, хід, район і методологію (соціологічний метод збору польового матеріалу) етнографічної експедиції дослідника у 1910-х роках [24, с. 61–62]. Експедиція дала багатий матеріал, але Г. Колцуняк зміг опублікувати лише один доробок – «Народні хрести в Коломийщині» (1919 р.) [12, с. 215–229]. Матеріали він подав до друку в липні 1918 р., адже збірник відклали через Першу світову війну, і у вступі зазначив: «Хоч не велика і не повна ся перша проба, але дати може новий доказ, що народна творчість й на сім полі до якого не забирався ще ніхто у нас на галицькій Україні». Він узагальнив історію хреста – об'єкта матеріальної культури, подав 21 таблицю, 213 коментованих ілюстрацій, змальованих особисто.

У дослідженнях про християнське пам'ятникарство та цвинтарну скульптуру В. Малина визначив, що

Г. Колцуняк не лише провів важливі класифікації, працював паралельно з мистецтвознавцем і фольклористом К. Широцьким та посилався на його книгу «Надгробні хрести на Україні» (1908 р.), а разом із ним і мистецтвознавицею (репресованою) Вірою Свенціцькою заклав основи вивчення хресторобства. Г. Колцуняк першим звернув увагу на необхідність дослідження з мистецького боку дерев'яних народних надгробних хрестів [24, с. 68–69; 25, с. 97; 26, с. 13]. Л. Хом'як вірно зазначила, що «праця тим більш вартісна, що зафіксовані у ній пам'ятки втрачені, публікацію можна вважати єдиним повним джерелом візуальної інформації про дерев'яні надгробки з підкарпатських місцевостей» [24, с. 62].

Неабияка увага мистецтвознавців присвячена Г. Колцуняку-художнику через його внесок в культурно-мистецькі процеси Галичини. О. Борисенко обґрунтувала, що він створив «своєрідну графічну мову, побудовану з елементів давньої української культури, встановив зв'язок між елементами з національною символікою і новими модерністичними виявами» [3, с. 167–169]. Дослідниця встановила, що Г. Колцуняк продовжив ідеї видатного учасника становлення українського графічного мистецтва Ю. Панкевича; увійшов у когорту «запрошених художників графіків», які в першій третині ХХ ст. створили стиль львівських періодичних видань; був одним із найцікавіших оформлювачів книжок серед львівських митців [4, с. 167–169]. Н. Лаврук узагальнила те, що художник долучився до створення неповторних листівок, які достойно презентували українську історію й культуру [18, с. 130].

Основним джерелом дослідження є згадана АСС № 66576. До початку 1990-х років її зберігав Галузевий архів СБУ, потім Центральний державний архів громадських об'єднань.

Арешт Г. Колцуняка, завідувача фондів Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Г. Шевченка (далі – ВІМ), і висунення обвинувачення задокументували 7 січня та 16 липня 1933 р. Обвинувачення з першої постанови про арешт – це передача даних політичного та економічного характеру представнику посольства Франції в 1931 р. В документах є і «всяка участь в контрреволюційній організації», шпигунство, антирадянська пропаганда [35, арк. 3, 44, 46]. Свідчення заступника директора ВІМ Якова Струхманчука, співробітника Київського художнього інституту Мелетія Кічури та науковця ВІМ Бориса Пилипенка демонструють, що під підозру ДПУ Г. Колцуняка потрапив майже за рік до подій. Але він не ключовий фігурант справи, і доля музейника була потрібна для доповнення статистики репресій. До справи УВО у 1933–34 рр. додавали учасників, усього 148 осіб [36, с. 163].

П. Арсенич встановив, що Колцуняка катували. Його самозвинувачення містить лексику радянської ідеології: «банда Шепеля ... кулацький елемент ... загострення класової боротьби на селі» (Яків Шепель – полковник армії УНР, отаман повстанських сил Поділля), явно створено під диктовку, надруковане, а не написане від руки. За версією слідства, Г. Колцуняка вербували в літературну організацію «Західноукраїнський ПЛУГ». Він «зізнався», що в ПЛУГ не вступив, погодився на роботу в «конспіративній організації», але не вдався до ганебної стратегії виживання – «(не)свідомої

обмови» інших. У протоколі написано: «Про наслідки злочинної праці я не перед ким не відчитувався та не від кого не отримував завдань» [35, арк. 37–40]. І хоча Г. Колцуняк розповів про знайомих, у чиїх помешканнях «відбулась» вербовка, але не здійснив наклепу, наприклад, на колегу по ВІМ і побратима по УГА Ростислава Заклинського (літературознавець, служив у Видавничому відділі Пресової Квартири Начальної Команди УГА, директор ВІМ (1927–30 рр.), висланий до Сибіру, вчителював на Івано-Франківщині) [19, с. 328; 35, арк. 17].

Наведене зізнання від 10 березня 1933 р. в Києві на 10 аркушах є головним документом, що добилось слідство. Г. Колцуняк зізнався «про прихильність до ідеї федеративної та автономної України, протирадянських злочинах на користь шовіністичної галицько-української організації різними балачками». 11 березня, невідомо на що розраховуючи, він використав нову тактику виживання і написав «Покаяння з проханням про помилування». Але Г. Колцуняка перевезли в Харків, де 19 травня він відмовився від попередніх свідчень і просив матеріали справи для ознайомлення [35, арк. 27, 45]. Припустити, що він міг unikнути засудження, складно. У протоколі очної ставки з іншим колегою та військовим побратимом Я. Струхманчуком від 19 липня той підтвердив, що Гнат – український націоналіст і член контрреволюційної організації. Хоча обвинувачення складали опосередковані факти. В обвинувальному висновку зазначені ст. 54–6, 54–10 Кримінального кодексу УРСР: «Діяльність в зв'язку з небезпечною контрреволюційною організацією, яка, встановивши зв'язки із закордонними націоналістичними

організаціями, мала за мету створення соборної України». Заключна частина обвинувального висновку встановила, що справа направляється до позасудового органу для «застосування до соціально-небезпечної особи міри соціального захисту у вигляді тримання в концтаборі п'ять років». Витяг із засідання «трійки» – особливої наради при Колегії ДПУ УРСР від 27 липня 1933 р. – постановив ув'язнити Г. Колцуняка в виправно-трудова табори на три роки, з 7 січня 1933 р., з дня арешту [35, арк. 47–47 зв.].

За даними П. Арсенича в «Енциклопедії сучасної України», розстріляли Г. Колцуняка в урочищі Сандармох у 1937 р. Однак «Список Сандармоху» (27.10–04.11.1937 р.) прізвища не містить, точна дата та місце загибелі засудженого невідомі, як і про останні чотири роки життя. Чому після завершення терміну його повторно заарештували (подовжили ув'язнення)? Г. Колцуняка реабілітували через 56 років після вироку – 27 квітня 1989 р. – за відсутністю доказів вини. Причину відмови в знятті обвинувачень під час першої хвилі реабілітацій у 1955 р. пояснює політика посмертних відмов тим, «чиє негативне ставлення до заходів радянської влади мало місце та виявлялось будь-яким способом» [8, с. 16]. Окрім того, що Г. Колцуняк був відданим дослідником українських традицій та культури, митцем і рятівником культурних цінностей в музеї, він кадровий військовий. Життєва позиція визначила безкомпромісність ставлення до нього тоталітарної системи.

АСС містить мікроджерела, які свідчать про те, що приватне життя Г. Колцуняка зазнало трагедій. Розлучений з рідними, які залишились у Галичині, він не зустрівся з братом Юліаном, хоча

обидва клопотали про дозволи на поїздки. Не був поряд із хворою на туберкульоз сестрою Марією, яка померла в Коломиї. Дружина – Марія Одинець, з якою Гнат побрався в Києві та спільних дітей не мав, вимушено розлучилась із ним після вироку. Вона не тільки піддалась соціальному остракізму через шлюб із репресованим, а могла втратити шанс на опіку над донькою на суді з колишнім чоловіком. Встановити з нею контакт реабілітаційна комісія не змогла.

З джерел можна прослідкувати і таку дискусію. Б. Луканюк зазначив, що музикознавець-фольклорист (репресований) Климент Квітка під час своїх музично-етнографічних студій у 1921–23 рр. даремно приписав Г. Колцуняка «до київського притулку для біженців». Адже в місті він опинився після демобілізації, став працівником Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Г. Шевченка. Для дослідження К. Квітки Г. Колцуняк поділився мотивом колядки (щедрівки) «Ардан вода студиненька», будучи серед понад 20 опитаних, з «яких абсолютну більшість склали автентичні носії фольклору» [10, с. 121; 21, с. 51]. Складно сказати, чи знання про народну мелодію були частиною родинної пам'яті або це результат розвідок Г. Колцуняка з фольклористики, адже він був і музикантом.

Серед джерел дослідження є два примірники розвідки Г. Колцуняка «Народні хрести в Коломийщині», що різняться інскриптами і вміщені в бібліотечний фонд Національного музею історії України (далі – НМІУ). Вони введені в науковий обіг під час упорядкування книжкових колекцій його кураторкою Ларисою Дідорою та нами в 2019 р. Це примірники збірника Етнографічної комісії НТШ «Матеріали до української етнології» про

весільні обряди та звичаї. Через унікальні особливості вони заслуговують на реєстрацію відповідно до Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання як «книги та періодичні видання, надруковані українською мовою протягом 1801–1922 років, незалежно від того, на якій території вони надруковані». Цінності примірникам додають інскрипти.

Один інскрипт «Книгозбірні музею ім. Хв. Вовка від автора, 22 вересня 1922 р.» свідчить про дарунок книги Кабінету антропології та етнології ім. Хв. Вовка при ВУАН (екслібрис № 6253). Кабінет заснували в 1922 р. на честь фундатора українознавства Федора Вовка, і він отримував подарункову літературу від науковців. Книгу привезли в ВІМ у 1936 р. разом з експонатами знищеного в 1934 р. репресіями Кабінету. Другий інскрипт говорить про товариство музейників у ВІМ: «Високоповажному Д[аніїлу] Щербаківському від автора, Київ, 21 вересня 1922 р.». Примірник засновника Київського етнографічного товариства та директора ВІМ Д. Щербаківського потрапив у бібліотеку від нього або після того, як упорядкували речі директора, що покінчив життя самогубством під тиском влади в 1927 р.

Пошук архівних джерел у ВІМ (нині НМІУ) дав можливість частково показати діяльність Г. Колцуняка – завідувача фондів (06.12.1931–03.03.1933 рр.). Упорядниці архіву НМІУ старші наукові співробітниці відділу збереження фондів Тетяна Радієвська та Оксана Завальна, а також завідувачка сектору відділу збереження фондів Світлана Сорокіна виявили 13 важливих документів, що

існують в єдиному екземплярі. Акти та протоколи огляду приміщень музею за лютий – серпень 1932 р. розповідають про видачу експонатів і порятунок культурної спадщини. Частина джерел опублікована дослідницями [30, с. 222], а інша надана нам для введення в науковий обіг. Наприклад, в акті від 6 серпня 1932 р. йдеться: «Зі складів на горішньому поверсі вилучено срібні, золоті, посріблені і позолочені експонати та перенесено їх до сховищ дорогоцінностей». Тоді ВІМ займав непристосовані для музею приміщення в Києво-Печерській лаврі. Інформацію про роботу Г. Колцуняка, наукового співробітника в 1920–31 рр., до призначення на керівну посаду не виявлено через зміну місця розташування музею, втрату документів під час евакуації в 1941 р., заборону пам'ятати репресованих. Але ВІМ не був єдиним місцем роботи Г. Колцуняка в Києві. Він викладав креслення, музику в трудовій школі та Вищому музично-драматичному інституті ім. М. Лисенка (Університет театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого) у 1931–32 рр.

Звичайно, що джерел дослідження більше. П. Арсенич дослідив листування Г. Колцуняка в Центральному державному історичному архіві у Львові. М. Крячок виявив у фонді новеліста Григорія Косинки в Центральному державному архіві-музеї літератури та мистецтв дві поштівки «Гуцульські мотиви: Писанковий орнамент» авторства Г. Колцуняка [16, с. 139].

Викладений матеріал деталізував київський період життя Г. Колцуняка, дав можливість зробити припущення про ув'язнення. Друга частина статті характеризує галицький період його біографії, що був ключовим для становлення

творчої особистості та вияву громадянської позиції.

Колцуняк Микола Семенович (16.05.1856–02.07.1891) і Цурковська Клементина Гнатівна (15.08.1846 – ?) мали чотирьох дітей: Марію (06.12.1884–23.09.1922), Юліана (24.09.1885 – ?), Гната (15.06.1888 – 1937(?)), Софію (05.01.1892 – ?). Батько родини – народний учитель, етнограф, фольклорист, громадський діяч. Під час слідства Гнат, у спробі зменшити негатив до себе через непролетарське походження рідних, вимушено свідчив, що він є сином сільського вчителя та неміщого [35, арк. 14]. Цією спробою приховати історію родини, що не вкладалась у рамки радянської держави, ми розширили тезу І. Реви. Під час репресій та Голодомору «все це призвело до дезорієнтації українців. Зробило їх вразливішими перед викликами життя ... підштовхнуло до підсвідомого бажання зникнути, позбутись української самості та стати кимось іншими» [31, с. 170].

Сестра Гната – Марія Кузьмова-Колцуняк, перекладачка з російської та польської, письменниця в жанрі поезії та малої «гуцульської» прози, учасниця книговидавничого руху в Станіславові 1920-х років, педагогічна постать жіночого руху Західної України [6, с. 73; 29, с. 20]. Популяризації її творів сприяла родинна підтримка – оповідання «Проти хвиль» видав чоловік Орест Кузьма в 1920 р. [27, с. 42]. Про повість «На стрічу сонцю золотому» (1904 р.), перевидану Видавництвом української книгарні в Скрантоні 1918 р., преса США писала: «Займаюча повість, представлене жите українського студента в галицьких школах під польським панованем. Є се вірний образ злодіїв, голоду, холоду,

денунціяцій і переслідувань, які падають на голову молодого хлопця – селянського сина, іде просвіщати меншого брата і вказувати шлях знання, поступу і волі» [34, с. 6].

Відзначимо азбуку-читанку для дорослих і підлітків «Битий Шлях» Марії, у якій ставилося завдання «зробити з цілком неграмотної людини писемну, чи перевчити «грамотну» на українську мову, тим паче, що сучасна українська мова засмітнена від чужих мов і особливо мови московської та так званої «галицької зіпсованої гутірки» [13, с. 3–4]. Видання здійснила Надзвичайна комісія з ліквідації неписьменності в Києві. Це був період загравання з «національними окраїнами», коли користувались натхненням інтелігенції працювати заради бодай радянської, але України. Читанка повна радянських кліше, але базувалась на українознавчому матеріалі та літературі. Її відносять до одного з восьми основних підручників для ліквідації неписьменності [5, с. 12]. І хоча авторське слово підписано «Харків, 1921, 1922», але Марія там не була. Тим більше, що 1922 – це рік її смерті. Імовірно, що її брат Гнат відіграв роль у публікації.

Сам Г. Колцуняк завершив архітектурний факультет Цісарсько-королівської технічної академії («Львівська політехніка») і працював художником в Архітектурному бюро «будівничого Львова» Івана Левинського [35, арк. 23 зв.]. Став членом етнографічної секції НТШ у Львові. В Києві він також був членом Етнографічного товариства АН УРСР [2, с. 235]. Служба в піхоті австро-угорської армії з 1912 р., а з 1914 р. перебування на російському та італійському фронтах порушили студії Г. Колцуняка, але не зупинили. В 1916 р.

він служив в картографічній частині «рисівником у військовому альбомі». Вчині офіцера УГА став організатором і диригентом військового оркестру, брав участь в урочистостях у Коломиї. Г. Колцуняк був одним із трьох працівників Історичного відділу Пресової Квартири Начальної Команди УГА (інформаційна служба). Відділ організував публікації в армійських газетах з історичної тематики, на відзначення пам'ятних подій збирав матеріали з історії УГА, вів пропаганду через періодичну пресу героїчних традицій народу та війська. Відділу вдалося зібрати чимало свідчень бойової історії, але багато неопублікованих матеріалів зникли під час війни [7, с. 87–88; 19, с. 329]. Життєвий вибір спонукав Г. Колцуняка приєднатись до Червоної УГА, а після її розформування – до РСЧА. В 1919 р., не маючи можливості повернутися до Галичини, він переїхав з Казані в Київ. Ім'я Гната згадано в 1921 р. у діаспорній пресі США в переліку галичан на території більшовиків [33, с. 1]. Це підтверджує думку письменниці Ірини Вільде про «кладовище власних юних мрій кінця 1920–30-х років, коли обдурені політично, обкрадені духовно більшовицькими облудними планами й ідеями, тисячі галичан-українців – калинового цвіту інтелігенції різними шляхами дісталися радянської України з надією долучитися до нової соціалістичної України» [28, с. 3].

Досвід Г. Колцуняка-художника унікальний. Його відносять до прикарпатських митців, чия творчість ґрунтувалась на традиційних засадах, мала визначальні риси – поєднання європейських новацій із здобутками українського мистецького досвіду, стилізація мотивів народного мистецтва в руслі

сецесії – писанкових орнаментів, мотивів кераміки, хатніх гуцульських розписів і дерев'яної різьби, вишивки [23, с. 270–271]. Це стало визначальним для становлення стандартів західноукраїнської книжкової графіки [22, с. 66].

Серед ранніх робіт орнаменталіста 1910-х років була чорно-біла картка «Веселих свят» із різьбленим підсвічником-трійником [32, с. 69]. Були й творчі експерименти з орнаментування художньо-промислової кераміки. Слід згадати округлі образи на тарелях, які, очевидно, могли виконувати функцію «хатніх» християнських оберегів – так, 1912 р. галицька преса відзначила появу великодніх настінних тарелів Г. Колцуняка з зображенням Богородиці та написом «Воскрес Христос, воскресне й Україна» [11, с. 487]. Видання мистецьких робіт Г. Колцуняка продовжувалось і тоді, коли він не жив у Галичині. В 1920-х роках у Жовкві надрукували великодні листівки «Гуцульські мотиви» з розписами на декоративно-ужиткових предметах і патріотичну листівку «Герб Галицької України» [17, с. 129].

Книжково-журнальна графіка Гната Колцуняка цікава тим, що у Львові в 1918 р. він виконав оформлення обкладинки твору Кнута Гамсуна «Вікторія» в серії «Новітня бібліотека» у перекладі журналіста Федя Федорця, з яким співпрацював. Малюнок складався з дзеркально відбитих павичів і багатого орнаменту. Певний час він був фірмовим зображенням видавництва «Нові шляхи». Ілюстрацію використали для обкладинки нарисів «Криваве поле» Осипа Маковея та поеми «Мойсей» Івана Франка (Львів, 1921–22 рр.).

Мода на книжковий знак не обійшла Г. Колцуняка. В 1931 р. бібліофіл Ярослав

Стешенко отримав для своєї колекції «в обмінному порядку» від історика Івана Крип'якевича власницький екслібрис художника та екслібрис хорового диригента, співака-аматора Петра Артимо-вича авторства Г. Колцуняка, з яким той працював у Пресовій Квартирі УГА. В 1963 р. в колекції І. Крип'якевича все ще зберігались екслібриси авторства Г. Колцуняка. Історик погодився передати їх мистецтвознавцю, художнику та одному із засновників Музею книги і друкарства України Андрію В'юнику [20, с. 242–243].

Збережених робіт Г. Колцуняка мало. За результатами моніторингу Інтернету молодша дослідниця в громадській організації «Культура заради майбутнього» Єлизавета Куцаєва створила медіа-архів із 10 зображень: 6 листівок (джерело: інтернет-проект публічної історії «Локальна історія», приватні публікації в соціальних мережах); три книжкові обкладинки серії «Новітня бібліотека» (джерело: Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого, дисертація О. Борисенко [3, с. 254]); один експонат. Цей експонат – графічний портрет Тараса Шевченка (27,5x23,8 см) з Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського в Коломиї. Портрет надрукували в ювілейний 1914 рік Кобзаря у друкарні Якова Оренштайна, що спеціалізувалась на шевченківській тематиці [14, с. 81]. Зображення та наукову атрибуцію експонату люб'язно надала завідувачка відділу образотворчого мистецтва музею Марія Двильюк.

Узагальнюючи огляд деяких творів Г. Колцуняка, зробимо акцент на тому, що поєднання ним іконографічних та інших традицій з актуальними лозунгами мистецтва не були б можливі без

грунтовних етнографічних, культурологічних, мистецтвознавчих і народознавчих студій. Висновком статті є те, що життєва позиція Гната Колцуняка, виявлена в період Української революції, творчі та наукові здобутки, напрацьовані в галицький період, які мали позитивну інерцію під час життя в Києві, відіграли помітну роль у локальному культурологічному дискурсі Галичини першої третини ХХ ст. Зацікавленість української діаспори США та Канади зберегти спогад про військового побратима та організатора культурного життя УГА, а також кропітка праця сучасних українських дослідників дедалі більше сприяють заповненню лакун біографії патріота, приреченого на смерть тоталітарною системою в 1937 році.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арсенич П. Галичани – жертви більшовицького режиму. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. 72 с.
2. Арсенич П. Уродженці Прикарпаття – дійсні та звичайні члени НТШ (1873–89). *Прикарпатський вісник НТШ*. 2009 (3(7)). С. 219–270.
3. Борисенко О. Становлення і розвиток комунікативного дизайну в Галичині 2-ї пол. ХІХ – 1-ї трет. ХХ ст.: дис. на здобуття наук. ст. канд. мистецтвознавства. Львів, 2019. 329 с.
4. Борисенко О. Фірмовий стиль друкованих видань як художнє конструювання і творча діяльність. *Поліграфія і видавнича справа*. 2008 (1). С. 120–124.
5. Бойко О. Організаційно-педагогічні засади ліквідації неписьменності в Україні у 1920–27 роках: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Умань, 2016. 20 с.
6. Васильчук М. *Scripta manent*. Коломия: Коломийська бібліотека, 2013. 224 с.
7. Вовк Н. Організаційна структура пресової служби УГА. *Вісник Національного*

- університету «Львівська політехніка». *Держава та армія*. 2013 (752). С. 87–91.
8. Гранкіна О. Використання архівно-слідчих справ громадян, репресованих у 1920–50-ті рр. Київ, 1997. 19 с.
9. Дідора Л., Куцаєва Т. АСС Гната Колцуняка – джерело вивчення життя репресованого та звинувачень проти співробітників ВІМ. *Науковий вісник НМІУ*. 2019 (5). С. 123–137.
10. Квітка К. Українські народні мелодії у 2 ч. Ч. 1. Київ, 2005. 383 с.
11. Колупаєва А. До історії церковно-обрядової кераміки в Україні (XI – поч. ХХІ ст.). *Народознавчі зошити*. 2012 (3 (105)). С. 469–496.
12. Колцуняк Г. Народні хрести в Коломийщині. *Матеріали до української етнології. Етнографічна комісія НТШ у Львові*. 1919 (ХІХ–ХХ). С. 215–229.
13. Колцуняк М. Битий Шлях. Азбука і читанка для дорослих. Київ: Всеукраїнське державне видавництво, 1922. 180 с.
14. Кошик Н. Яків Оренштайн як видавець творів Тараса Шевченка. *Записки ЛННБУ*. 2014 (6 (22)). С. 81–98.
15. Клейменова Т. Жанрова та ідейно-тематична специфіка малої прози Івана Садового. *Науковий вісник Миколаївського національного університету. Філологічні науки*. 2015 (1(15)). С. 65–69.
16. Крячок М. Пам'ятки Гр. Косинки і Т. Мороз-Стрілець у ЦДАМЛМ. *Студії з архівної справи та документознавства*. 1999 (4). С. 137–141.
17. Лаврук Н. Творчість митців Східної Галичини в оригінальних листівках 1-ї трет. ХХ ст. *Вісник ХДАДіМ*. 2010 (1). С. 125–130.
18. Лаврук Н. Гуцули українських Карпат. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 334 с.
19. Левицький О. Пропаганда й преса. *УГА у 40-річчя її участі у визвольних змаганнях*. Манітоба: Канадійський Фармер, 1958. С. 325–333.
20. Литвин Т. Іван Крип'якевич як колекціонер і дослідник книжкових знаків. URL: <http://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Z/Z2019/JRN/PDF/15.pdf> С. 242–243 (дата звернення: 11.02.2020).
21. Луканюк Б. Причинки до біографії Климента Квітки. *Етномузіка*. 2019 (15). С. 44–83.
22. Максимлюк І. Творчість Прикарпатських графіків кін. ХІХ – поч. ХХ ст. в видавничій галузі. *Вісник ХДАДіМ*. 2015 (5). С. 64–70.
23. Максимлюк І. Проблема традиції у творчості художників-графіків Івано-Франківщини. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2018 (36). С. 268–282.
24. Максимлюк І. Внесок Івано-Франківських графіків у місцеве краєзнавство ХХ – поч. ХХІ ст. *Традиції та інновації у вищій художньо-академічній освіті*. 2018 (4). С. 60–67.
25. Малина В. Хрещаті й трилисті кам'яні хрести в Україні. *Вісник ХДАДіМ*. 2007 (12). С. 95–119.
26. Малина В. Кам'яні хрести в Україні. ХVІІІ–ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства. Харків, 2009. 20 с.
27. Морозова І. Українське книговидання у Станиславові 1920–30-х рр. *Записки ЛННБУ*. 2016 (8). С. 39–57.
28. Морозюк В. На розпутьях велелюдних. *Галицька Просвіта*. 04.09.2014. С. 3.
29. Нагачевська З. Педагогічна думка і просвітництво у жіночому русі Західної України (ІІ пол. ХІХ ст. – 1939 р.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Тернопіль, 2009. 20 с.
30. Радієвська Т., Сорокіна С., Завальна О. Музей До- і Ранньої історії Києва (1942–43): структура та персональний склад. *Науковий вісник НМІУ*. 2016. (1(4)). С. 210–230.
31. Рева І. По той бік себе. Дніпропетровськ: А. Л. Свідлер, 2013. 269 с.
32. Самотій Р. Українське студентське товариство «Основа» і його роль у видавничій справі України 1-ї трет. ХХ ст. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. 2006 (14). С. 60–68.

33. Свобода. Український дневник. 03.06.1921.

34. Свобода. Урядовий орган Українського Народного Союзу. 15.06.1918.

35. ЦДАГО (Центр. держ. архів громадських об'єднань) України. Ф. 263. Оп. 1. Спр. 66576.

36. Шаповал Ю. Олександр Шумський. Життя, доля, невідомі документи. Київ-Львів: Україна модерна, 2017. 742 с.

REFERENCES

1. ARSENYCH, P. (2006). *Galicians: The Victims of the Bolshevik Regime*. Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 72 p. [in Ukr.]

2. ARSENYCH, P. (2009). Natives of the Pre-Carpathians as the Full and Ordinary Members of Shevchenko Scientific Society (1873–1889). *Prykarpatskyi visnyk NTSh* (Pre-Carpathian Bulletin of Shevchenko Scientific Society), (3 (7)), pp. 219–270. [in Ukr.]

3. BORYSENKO, O. (2019). *Formation and Development of Communication Design in Galicia in the Second Half of the 19th Century – the First Third of the 20th Century*. [An abstract of thesis for Candidate of Sciences degree in Art History]. Lviv, 329 p. [in Ukr.]

4. BORYSENKO, O. (2008). Corporate Identity of Printed Editions as Artistic Design and Creative Activity. *Polihrafia i vidavnycha sprava* (Printing and Publishing), (1), pp. 120–124. [in Ukr.]

5. BOIKO, O. (2016). *Liquidating Illiteracy in Ukraine in 1920–1927: Organizational and Pedagogical Principles*. [An abstract of thesis for Candidate of Sciences degree in Pedagogy]. Uman, 20 p. [in Ukr.]

6. VASYLCHUK, M. (2013). *Scripta Manent*. Kolomyia: Kolomyiska biblioteka, 224 p. [in Ukr.]

7. VOVK, N. (2013). The Structure of the Press Service of the Ukrainian Galician Army. *Visnyk Natsionalnoho universitetu "Lvivska politekhnika"*. *Derzhava ta armiia* (Bulletin of Lviv Polytechnic National University. The State and the Army), (752), pp. 87–91. [in Ukr.]

8. HRANKINA, O. (1997). *Usage of the Archival Criminal Cases of the Citizens Repressed in the 1920–1950s*. Kyiv, 19 p. [in Ukr.]

9. DIDORA, L., KUTSAIEVA, T. (2019). Hnat Koltsoniak's Archival Criminal Cases as a Source for Studying His Biography and Those of Other Professionals of the National Historical Museum. *Naukovyi visnyk NMIU* (Scientific Bulletin of the National Museum of the History of Ukraine), (5), pp. 123–137. [in Ukr.]

10. KVITKA, K. (2005). *Ukrainian Folk Melodies in Two Parts*. P. 1. Kyiv, 383 p. [in Ukr.]

11. KOLUPAIEVA, A. (2012). On the History of Church-Ceremonial Ceramics in Ukraine (the 11th – early 21st century). *Narodoznavchi zoshyti* (Ethnic Studies Sections), (3 (105)), pp. 469–496. [in Ukr.]

12. KOLTSUNIAK, H. (1919). Folk Crosses in Kolomyia District. *Materialy do ukraïnskoï etnolohii. Etnohrafichna komisiia NTSh u Lvovi* (Ukrainian Ethnology Materials. Shevchenko Scientific Society Ethnography Commission in Lviv), (XIX–XX), pp. 215–229. [in Ukr.]

13. KOLTSUNIAK, M. (1922). *The Broken Way. The ABC and the Adult Reader*. Kyiv: Vseukrainske derzhavne vydavnytstvo, 180 p. [in Ukr.]

14. KOSHYK, N. (2014). Yakiv Orenshtain as a Publisher of Taras Shevchenko's Poetry. *Zapysky LNNBU* (Bulletin of Lviv National Scientific Library), (6 (22)), pp. 81–98. [in Ukr.]

15. KLEIMENOVA, T. (2015). Ivan Sadovyi's Small Prose: Genre, Ideology, and Subject Matter. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universitetu. Filolohichni nauky* (Bulletin of Mykolaiv National University. Philology), (1 (15)), pp. 65–69. [in Ukr.]

16. KRIACHOK, M. (1999). Hryhorii Kosynka's and Tamara Moroz-Strilets' Documents in CSAMLA. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva* (Archival and Documentary Studies), (4), pp. 137–141. [in Ukr.]

17. LAVRUK, N. (2010). Creativity of Eastern Galicia Artists in the Original Leaflets of the First Third of the 20th Century. *Visnyk*

- KhDADiM*. (Kharkiv State Academy of Design and Arts Bulletin), (1), pp. 125–130. [in Ukr.]
18. LAVRUK, N. (2005). *Hutsuls of the Ukrainian Carpathians*. Lviv: I. Franko National University of Lviv Press, 334 p. [in Ukr.]
19. LEVYTSKYI, O. (1958). Propaganda and Press. In: *UGA u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh* (Ukrainian Galician Army and the 40th Anniversary of Its Participation in the Liberation Struggle). Manitoba: Kanadiiskyi Fermer, pp. 325–333. [in Ukr.]
20. LYTVYN, T. *Ivan Krypiakievych as the Collector and Researcher of Bookplates*, [online] pp. 242–243. Available at: <http://www.isl.lviv.ua/wp-content/uploads/Z/Z2019/JRN/PDF/15.pdf> [Accessed 11 Feb. 2020]. [in Ukr.]
21. LUKANIUK, B. (2019). Aspects of Klyment Kvitka's Biography. *Etnomuzyka* (Ethical Music), (15), pp. 44–83. [in Ukr.]
22. MAKSYMLIUK, I. (2015). The Pre-Carpathian Graphic Artists' Creativity in the Late 19th – Early 21st-Century Publishing. *Visnik KhDADiM*. (Kharkiv State Academy of Design and Arts Bulletin), (5), pp. 64–70. [in Ukr.]
23. MAKSYMLIUK, I. (2018). The Problem of Tradition in the Creativity of Graphic Artists of Ivano-Frankivsk Region. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv* (Lviv National Arts Academy Bulletin), (36), pp. 268–282. [in Ukr.]
24. MAKSYMLIUK, I. (2018). Contribution of Ivano-Frankivsk Graphic Artists in the Local History Studies of the 20th – Early 21st Century. *Tradytzii ta innovatsii u vyshchyi khudozhno-akademichnii osviti* (Tradition and Innovation in the Higher Art Education), (4), pp. 60–67. [in Ukr.]
25. MALYNA, V. (2007). Cruciform and Trilateral Stone Crosses in Ukraine. *Visnyk KhDADiM* (Kharkiv State Academy of Design and Arts Bulletin), (12), pp. 95–119. [in Ukr.]
26. MALYNA, V. (2009). *The Stone Crosses in Ukraine. The 18th–20th Centuries*. [An abstract of thesis for Candidate of Sciences degree in Art History]. Kharkiv, 20 p. [in Ukr.]
27. MOROZOVA, I. (2016). Ukrainian Book Printing in Stanislaviv in the 1920–30s. *Zapysky LNNBU* (Bulletin of Lviv National Scientific Library), (8), pp. 39–57. [in Ukr.]
28. MOROZIUK, V. (Sept. 4, 2014). At the Crowded Crossroads. *Halytska Prosvita*, p. 3. [in Ukr.]
29. NAHACHEVSKA, Z. (2009). *Pedagogical Ideas and Enlightenment in the Female Movement in Western Ukraine (the second half of the 19th century – 1939)*. [An abstract of thesis for Candidate of Sciences degree in Pedagogy]. Ternopil, 20 p. [in Ukr.]
30. RADIIJEVSKA, T., SOROKINA, S., ZAVALNA, O. (2016). The Museum of Pre- and Early History of Kyiv (1942–1943): Structure and Staff. *Naukovyi visnyk NMIU* (Scientific Bulletin of National Museum of the History of Ukraine), (1 (4)), pp. 210–230. [in Ukr.]
31. REVA, I. (2013). *Beyond Yourself*. Dnipropetrovsk: Svidler, 269 p. [in Ukr.]
32. SAMOTII, R. (2006). Ukrainian Student Society “Osнова” and Its Role in the Ukrainian Publishing of the First Third of the 20th Century. In: *Zbirnyk prats Naukovodoslidnoho tsentru periodyky* (Collected Works of the Research Center of Periodicals), (14), pp. 60–68. [in Ukr.]
33. *Svoboda. Ukrainian Diary*. (June 3, 1921). [in Ukr.]
34. *Svoboda. Governing Body of the Ukrainian National Association*. (June 15, 1918). [in Ukr.]
35. *Central State Archives of Public Organizations of Ukraine*. [in Rus.]
36. SHAPOVAL, Yu. (2017). *Oleksandr Shumskiy. Life, Fate, and Unknown Documents*. Kyiv–Lviv: Ukraina moderna, 742 p. [in Ukr.]